

Tatiana Popova

Łódź

Renesans opowiada Malarstwo mistrzów renesansu z kolekcji Accademia Carrara (wystawa na Zamku Królewskim w Warszawie)

The Renaissance tells. Paintings by Renaissance masters from the Accademia Carrara collection (exhibition at the Royal Castle in Warsaw)

21 czerwca 2022 roku w Galerii Arcydzieł na Zamku Królewskim w Warszawie swoje podwoje otworzyła wystawa *Botticelli opowiada historię. Malarstwo mistrzów renesansu z kolekcji Accademia Carrara* (tytuł w języku angielskim: *Botticelli tells a story. Paintings of Renaissance masters from the collection of the Accademia Carrara*), która trwała do 18 września 2022 roku. Wystawa ta jest kontynuacją cyklu *Arcydzieła na Zamku*, w ramach którego na warszawskim Zamku Królewskim prezentowane są dzieła sztuki najwyższej próby, będące zarówno częścią kolekcji zamkowej, jak i eksponatami znajdującymi się w różnych muzeach na świecie. Cykl wydarzeń zorganizowano we współpracy z Ambasadą Republiki Włoskiej i odnosi się on do obchodów 100-lecia zawarcia między Włochami i odrodzoną Polską konwencji handlowej, podpisanej w Genui w dniu 12 maja 1922 roku. Postanowienia tej konwencji, sygnowane z jednej strony przez Józefa Piłsudskiego, a z drugiej strony przez króla Włoch Wiktora Emanuela III, stały się wdzięcznym gruntem dla relacji pomiędzy oboma krajami. Kuratorami wystawy są dr Mikołaj Baliszewski z Zamku Królewskiego w Warszawie i dr Maria Cristina Rodeschini, dyrektor Accademia Carrara.

Od 10 listopada 2021 roku do 13 lutego 2022 roku w ramach tego samego cyklu wystaw odwiedzający galerię zamkową mieli okazję zapoznać się z twórczością Michelangela Merisiego, zwanego Caravagiem, i tzw. Caravaggionistów. Dzieła, które zostały zaprezentowane na omawianej wystawie, są własnością Fundacji Roberta Longhiego (Fondazione di Studi di Storia dell'Arte Roberto Longhi, Florencja), włoskiego historyka sztuki, jednego z najwybitniejszych znawców twórczości Caravaggia.

Natomiast od czerwca 2022 roku widzowie mogli zapoznać się z siedmioma renesansowymi arcydziełami – po raz pierwszy przywiezionymi do stolicy Polski – ze zbiorów Akademii Carrara w Bergamo. Jak czytamy na stronie internetowej Muzeum Zamku Królewskiego, wystawa *Botticelli opowiada historię...* składa się z prac artystów reprezentujących pięć ośrodków artystycznych północnych Włoch: Wenecję, Florencję, Ferrarę, Bergamo i Weronę, w okresie od połowy XV wieku (quattrocento) do ostatnich dziesięcioleci XVI wieku (cinquecento). Ukoronowaniem wystawy jest obraz namalowany przez Sandro Botticellego *Historia Wirginii* z około 1500 roku, który stanowił jedną z dwóch spallier, niegdyś zdobiących reprezentacyjne wnętrza w patrycjuszowskim domu rodu Vespuccich we Florencji. Druga spalliera, która ukazuje scenę śmierci Lukrecji, obecnie znajduje się w Isabella Stewart Gardner Museum w Bostonie. Poprzez wystawę w Zamku Królewskim widz ma okazję poznać talent Botticellego jako rewolucyjnego narratora, który odkrył na nowo dwa ważne epizody z historii starożytnego Rzymu. Botticelli był jednym z pierwszych florenckich artystów, którzy poważnie podszli do zrozumienia antycznych fabuł. Realizm sztuki i kult człowieka pomogły renesansowym mistrzom przezwyciężyć stare średniowieczne podejście do świata. Legendy opowiadane przez Botticellego są przedstawiane w gęstym i graficznym – prawie kinematograficznym – stylu (il. 1).

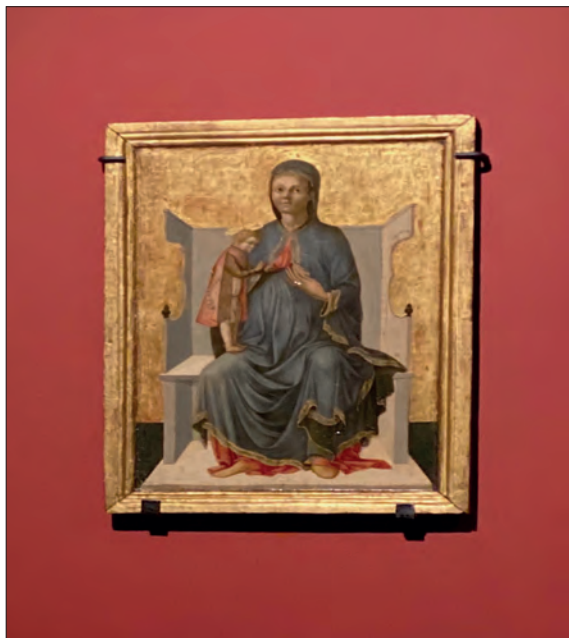

1. | S. Botticelli, *Historia Wirginii*, ok. 1500, tempera, olej i złoto na desce, Bergamo, Accademia Carrara – detal, fot. autorka, 2022

2. | P. Veronese, *Święta Krystyna rozdająca ubogim kawałki rozbitych bożków pogańskich*, ok. 1586–1587, olej na płótnie, Bergamo, Accademia Carrara, fot. autorka, 2022

Obrazowi Botticellego towarzyszą prace takich mistrzów, jak Giovanni Bellini, Vittore Carpaccio, Cosmè Tura, Lorenzo Lotto, Giovanni Battista Moroni i Paolo Veronese (il. 2). Na wystawie wśród siedmiu dzieł przywiezionych z Bergamo znajdują się dwa nabytki Zamku Królewskiego w Warszawie: *Cud wyprowadzenia wody ze skały* Jacopa dal Ponte, zwanego Bassano (ok. 1569), oraz *Madonna karmiąca* Defendentego Ferrariego (ok. 1530). Malowidła te zostały niedawno zakupione przy wsparciu finansowym Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Doskonałym dodatkiem do cennych eksponatów wystawy jest obraz *Madonna z Dzieciątkiem* Paula Uccella, przywieziony do Muzeum Zamku Królewskiego z prywatnej kolekcji, który można było podziwiać do 8 stycznia 2023 roku (il. 3). *Madonna z Dzieciątkiem* Paula Uccella jest częścią innej wystawy i znajduje się w osobnej sali z czterema innymi Madonnami włoskich mistrzów średniowiecza i wczesnego renesansu: Andrea Di Nerio (*Madonna z Dzieciątkiem*, ok. 1330, tempera, złoto i srebro na desce, Arezzo, Toskania), Pietra Lorenzettiego (*Matka Boska z Dzieciątkiem na tronie, ze św. Katarzyną Aleksandryjską i św. Janem Chrzcicielem*, 1. połowa XIV wieku, złocona tempera na drewnie, Siena, Toskania), Taddea Gaddiego (*Matka Boska Tronująca z Dzieciątkiem w otoczeniu świętych*, ok. 1330, złocona tempera na desce, Florencja, Toskania) i Rossella di Jacopo Franchiego (*Matka Boska z Dzieciątkiem i aniołami*, 1. połowa XV wieku, tempera na desce, Florencja, Toskania) zakupionymi przez Muzeum Zamku Królewskiego w Warszawie w 2020 i 2021 roku.

3. | P. Uccello, *Madonna z Dzieciątkiem*, ok. 1430, kolekcja prywatna, fot. autorka, 2022

Siedem arcydzieł z kolekcji Accademia Carrara i dwa z kolekcji zamkowej umieszczono w dawnej Izbie Poselskiej, wzniesionej na początku XV wieku i zrekonstruowanej po 1971 roku. Wnętrze Izby otrzymało swój wczesnobarokowy wygląd na początku XVII wieku, podczas rozbudowy zamku przez Zygmunta III i stało się doskonałą ramą dla obecnej wystawy arcydzieł włoskiego renesansu. Ponadto wybór tego konkretnego pomieszczenia na wystawę arcydzieł malarstwa północnowłoskiego może wynikać nie tylko z udanej scenografii, a z faktu, że architektem, który zaprojektował Izbę, był Giovanni Battista Quadro, pochodzący z północnych Włoch. Prezentowane dzieła sztuki, oprawione w renesansowe wnętrza, w połączeniu z całą scenografią wystawy, tworzą poczucie prywatności i intymności, co pozwala widzowi docenić wyjątkowość chwili zobaczenia pereł włoskiego malarstwa (il. 4). Dla wygody widzów wystawie towarzyszą trzyjęzyczne informacje o prezentowanych dziełach (w języku angielskim, polskim i ukraińskim). Ponadto, dla bliższego zapoznania się z historią obrazów prezentowanych na ekspozycji Wydawnictwo Zamku Królewskiego w Warszawie *Arx Regia* wydało specjalny katalog wystawy – *Botticelli opowiada historię. Botticelli tells a story*, red. nauk. M. Baliszewski, M. Cristina Rodeschini. Dwujęzyczny katalog to pięknie ilustrowany zbiór pięciu esejów na temat prac prezentowanych na wystawie. Uzupełnieniem katalogu są informacje biograficzne o mistrzach, a także eseje o pracach konserwatorskich i scenograficznych (il. 5).

4. | Aranżacja wystawy w dawnej Izbie Poselskiej na Zamku Królewskim w Warszawie, fot. autorka, 2022

Epoka quattrocento, skorelowana z okresem wczesnego renesansu, należy do prawdziwie rewolucyjnych epok w rozwoju sztuki zachodniej. Najważniejszą cechą renesansu było przeniesienie uwagi na osobę jako harmonijną integralną jednostkę. Dzięki rozprzestrzenianiu się idei humanizmu we Włoszech powstała sztuka, w której człowiek zaczął być postrzegany jako miara wszystkich rzeczy. Doskonałą ilustracją tego zjawiska są portrety namalowane w tradycji renesansowej. Ideowe i estetyczne zasady gatunku portretowego tamtych czasów są ściśle związane z powstaniem i rozwojem filozofii humanistycznej i neoplatonizmu. Na wystawie *Botticelli opowiada historię* można zobaczyć trzy portrety: Vittoria Carpaccia *Portret mężczyzny* (ok. 1495, tempera, olej na desce), Giovanniego Battisty Moroniego *Portret Isotty Brembati* (ok. 1550–1555, olej na płótnie), *Portret młodego mężczyzny* pędzla Lorenza Lotta (ok. 1500, olej na desce). Na tych trzech przykładach doskonale widać zmiany, którym portret uległ w czasie, jak zmieniał się stosunek do istoty ludzkiej, jej rozumienie. Obraz Lotta należy do wczesnej fazy twórczości artysty. Z obrazu patrzy na nas młody mężczyzna obdarzony szlachetnymi arystokratycznymi cechami, widzimy jego świecki i nieco melancholijny charakter (il. 6–7). Zbliżenie życia artystycznego z ideologią humanizmu

i jego różnymi prądami wzbogaciło realistyczny język portretu, zachowując w nim cechy silnie podkreślające wzniosłe idee osobistej godności człowieka i jego wyjątkowej pozycji w otaczającym świecie. Lorenzo Lotto prawdopodobnie urodził się w Wenecji w 1480 roku. Wczesne lata kształtowania się jego potencjału artystycznego przebiegały pod wpływem twórczości takich mistrzów, jak Giovanni Bellini i Alvise Vivarini. Twórczość Lotta w gatunku portretowym wywarła ogromny wpływ na wielu portrecistów weneckich. Już w tym wczesnym portrecie niezwykły talent artysty objawił się w pełni. Młody mężczyzna na obrazie jest przedstawiony nie w kanonicznym układzie przestrzennym „trzy czwarte”, ale *en face*. Chociaż dzieło to odpowiada tradycyjnemu portretowi z okresu wczesnego renesansu, wyróżnia się zwiększoną emocjonalnością. Artysta nie dążył do idealizacji swoich modeli. Uważa się, że ważniejsze było dla niego przekazanie indywidualności jednostki, pokazanie złożonej gamy uczuć danej osoby.

5. | Katalog wystawy *Botticelli opowiada historię. Botticelli tells a story*, (red. M. Baliszewski, M.C. Rodeschini), fot. autorka, 2022

6. | Fragment aranżacji wystawy z *Portretem młodego mężczyzny* L. Lotta, fot. autorka, 2022

7. | L. Lotto, *Portret młodego mężczyzny*, ok. 1500, olej na desce, Bergamo, Accademia Carrara, fot. autorka, 2022

8. | G. Bellini, *Pieta*, ok. 1455, tempera na desce, Bergamo, Accademia Carrara, fot. autor, 2022

Mówiąc o malarstwie włoskim omawianego okresu, nie można pominąć sztuki religijnej. Na wystawie gatunek ten prezentowany jest przez kilka prac, np. *Pieta* Giovanniego Belliniego (ok. 1455, tempera na desce; il. 8), niesamowita *Madonna z dzieciątkiem* pędzla Cosmè Tury (ok. 1475–1480, tempera i złoto na desce) i wreszcie *Matka Boska karmiąca* Defendentego Ferrariego (ok. 1530, olej na desce), która jest własnością kolekcji zamkowej od 2021 roku. Obrazy prezentowane widzowi służyły głównie do prywatnej dewocji. Wyjątkowość *Madonny z dzieciątkiem* Tury natychmiast przyciąga wzrok widza, nawet pomimo sąsiedztwa tak wielkiego mistrza jak Giovanni Bellini. Postacie, które na swych obrazach prezentował Tura, są postrzegane jako nagle zatrzymane lub co więcej – skamieniałe. Przerwanie nagle zatrzymanego ruchu stanowi szczególny urok sztuki Tury. To odczucie jest całkowicie zgodne zarówno z występującymi u niego twardymi, ostrymi kształtami, jak i kolorami, nieświadomymi subtelnymi, stopniowych przejść z jednego odcienia do drugiego. Wszystko to, w połączeniu z głęboko wyciętymi liniami, nadaje dziełom Tury niesamowitą stylistyczną całość. W książce *Obrazy Włoch* Paweł Muratow, rosyjski pisarz i historyk sztuki, pisze o tym artyście:

[...] przyjął z warsztatu w Padwie pragnienie diamentowej twardości, do ostrości formy, precyzji reliefów odlanych z brązu [...] linia na obrazach Tury jest złożona, dzieli wszystkie płaszczyzny na osobne wzory [...]. Tura jest zawsze głęboko zamknięty w swoich wypaczonych sylwetkach, przesadnej mimice twarzy, ostrych fałdach ubrań, a zwłaszcza w swoich krajobrazach [...] postaci Tury są zawsze nieruchome, wydają się nagle skamieniałe w świętym przerażeniu [...]¹.

Maria z Dzieciątkiem obnaża swoje renesansowe cechy, w tym charakterystyczne dla szkoły ferrarskiej. Plastyczna klarowność form łączy się z wpływem sztuki późnego gotyku, przejawiającej się w ostrej ekspresji obrazu, napiętej mimice twarzy i wyraźnym konturze. Sztywne fałdy szkarłatnej peleryny, pokrywającej tron za plecami Marii, sprawiają wrażenie ostro wystających piór złożonych skrzydeł.

Przedstawiając ideał ludzkiej osobowości, renesansowi artyści podkreślali jej siłę, bohaterstwo i zdolność tworzenia nowego świata. Wzniosłe wyobrażenie o człowieku było nierozzerwalnie związane z ideą jego wolności: osoba sama wybiera swoją ścieżkę życia i sama odpowiada za swój los. Kilka wieków później, w dzisiejszych czasach, człowiek wciąż stoi przed pytaniami poruszonymi w epoce renesansu. Teraz bardziej niż kiedykolwiek dążymy do wolności i możliwości wyboru. Te pomysły są dziś poszukiwane, ponieważ to człowiek, jego inteligencja, jest w stanie określić dalszą ścieżkę rozwoju naszej cywilizacji. Profesjonalizm, wykształcenie, aspiracje – wszystko to determinuje niszę, którą człowiek może zająć w społeczeństwie. Więcej informacji na temat arcydzieł prezentowanych na ekspozycji można znaleźć we wspomnianej powyżej specjalnej publikacji towarzyszącej wystawie. Ponadto widz ma możliwość uczestniczenia w cyklu wykładów towarzyszących wystawie.

1 Cyt. za: П. Мурагов, *Образы Италии*, t. 1, 1912, s. 221 (tłum. własne).